

POVÍDKOVÉ ODKAZY MINULÉHO

Zdeněk Grmolec: Vymítání anděla Host, Brno 2009

I pozornému čtenáři mohlo v záplavě knižní produkce posledních dvaceti let snadno uniknout několik útlých knížek Zdeňka Grmolce (1947). Díky nyní vycházejícímu výboru lze nejen vše dohnat, ale také, pokud nejste pravidelným čtenářem *Hosta*, seznámit se s texty publikovanými časopisecky i s texty dosud nepublikovanými.

Grmolcovy povídky byly napsány během zhruba dvaceti let a jejich témata jsou zajímavým způsobem komplementární. Jednotlivé povídky výboru jsou rozděleny do čtyř oddílů, v nichž lze vždy vystopovat určitou tematickou spojitost. První soubor vychází ze specifické kultury Slovácka a poslední má apokryfní charakter, jímž autor rozvíjí biblické a legendistické motivy. Povídky druhého a třetího oddílu již nelze tak snadno tematicky identifikovat, opakuje se prostor jihomoravského venkova a tradic, ale objevují se i povídky městské, fantastní. Druhý oddíl snad vyznívá více jako humanistické poselství, zatímco ve třetím autor do jisté míry fantaskněji fabuluje. Ve všech textech pak různými způsoby rezonuje historické vědomí, ať už folklorní nebo náboženské, z něhož je vytvářena lidská identita. Toto diachronní sebeuvědomění je realizováno příběhem ze současnosti, nedávné minulosti nebo aluzí historického textu.

Z načrtnuté typologie Grmolcových povídek patří právě ty slovácké k nejobtížnějším. Slovácko zde představuje prostor nesentimentální imaginace, v němž reliktu tradičního venkovského života přirozeně fasci-

nují archetypálností svých výjevů. Grmolec ale nezůstává pouze autorem okouzleným, a tak se tyto venkovské povídky stávají zároveň výpovědí o sociálním a kulturním rozpadu tradičního fenoménu venkovského života vlivem socialistických „přehmatů“ z 50. let i celospolečenské eroze let normalizačních. Za nejpracovitější povídku na toto téma lze považovat *Ošklivé káčátko*. Jde o příběh chlapce s tabuizovaným jménem Adolf (pověřivé lpění na rodinné tradici navzdory dějinnému běhu), který je šikánován dětským školním kolektivem manipulovaným ideologicky uvědomělou soudružkou učitelkou. Krutost pravidel dětského kolektivu jako by odrážela kruté mstivo atmosféru 50. let světa dospělých. Grmolec velmi zdařile nechává svou postavu projít psychologickou metamorfózou, během níž se oběť přizpůsobí mentalitě svých mučitelů a sama se nakonec stává nejkrutější z nich. Název je tak naplněn temně ironickým významem. Druhá část příběhu, v níž se „Ádík“ opět morálně obrací a odčíňuje své viny opisováním samizdatu, už působí trochu nastaveně a rozměňuje počáteční výrazný motiv. I tak je povídka vynikajícím příkladem souhry konkrétního dobového kontextu s univerzálním přesahem o povaze zla, jeho tekutosti, která se přelévá z člověka na člověka celou společností, děti nevyjímaje. Tématem i zevrubností zpracování se *Ošklivému káčátku* blíží *Vymítání anděla*. Hrdinou je opět malý chlapec, který se vyrovnává s růzností dvou světů – katolictvím doma a povinným materialismem ve škole. Úhelnou postavou je zde opět komunická učitelka, Grmolcem tentokrát pojmenovaná jako Terezie Hispánová – pro senzitivního chlapce se totiž stane součástí nábožen-

ských fantazií inscenovaných podle sousoší andělským šípem prokláté sv. Terezie Gian Lorenza Berniniho. Tato situace je následně zdrojem jednak bizarní soudružsko-barokní obraznosti, jednak hořké komiky. Stejně jako v ostatních slováckých povídkách i zde Grmolec používá v dialozích jihomoravský dialekt, který výborně charakterizuje selské postavy. Výrazné jsou zvláště typy babiček, které navzdory obhroublosti své rázovité mluvy představují racionální území mezi pánbičkářskou vznětlivostí a soudružskou zavlíostí. Zmíněné povídky lze zároveň považovat za příspěvek k vnímání totalitní minulosti, svědectví o rozpadu venkovské sociální struktury. Přitom hodnota textů je především literární.

Z určitého pohledu je Zdeněk Grmolec autorem jedné variované povídky – hlavním hrdinou je často malý chlapec, který zápolí s autoritami, ale i věkově posunutá analogie tohoto vztahu, tedy dospělý muž a starý rodič. U Grmolce toto ale nevyznívá schematicky, spíše jako posedlost vztahem, který tvoří nejelementárnější vrstvu diachronních vazeb. Příkladem takové povídky může být i *Brněnské martyrium*, které se odehrává právě v městském prostoru. Rozpadající se činžák, v němž bydlí senilní stařec, jenž hrdinu snad považuje za svého syna, navozuje místy hororovou atmosféru a zároveň staví do protikladu morální zásadovost jednotlivce s destruktivností byrokratické mašinerie. Konflikt individuality a systému zpracovává i povídka *Svět za zrcadlem*, jejíž inspiraci Grmolec přiznává Jorge Luis Borgesovi. Nicméně příběh dívky zapálené do kabaly kombinované právě s borgesovskou zrcadlovou mystikou a vzdorem k režimu připomíná skoro jakousi eklektickou legendu

uvnitř rámcové povídky, což už lehce zavání nezvládnutou překombinovaností.

Jiný typ odvozené poetiky autor ještě důsledněji rozvedl ve čtvrtém povídkovém oddíle – apokryfních vyprávěních na biblické téma (*Poníženi a Proměna Marie z Magdaly*) a v aluzivní legendistice (*Tři andělské apokryfy z pražských chrámů*). Tyto povídky jsou plně estetického erotismu líčeného archaizovaným patosem včetně konvenčních epitet. Nejen námětově, ale i stylisticky Grmolec navazuje na pretexts a využívá i doslovné intertextuální citace (například v apokryfu *O zlatém andělu* kombinuje vlastní fabuli s Petroniovou *Hostinou u Trimalchiona*). Se svými literárními předobrazy povídky navíc souzní i svým výkladem. Autor tedy nijak neposouvá daný žánr aktualizovanou poetikou ani interpretací biblického příběhu. A je-li přece jen povídka situována do současnosti, vyznívá nakonec křečovitě: například ve scéně z chrámu sv. Víta, kde se hrdinka utká se zjevivší se satanskou krásavicí Jezabel o přízeň anděla z náhrobku sv. Jana Nepomuckého (*O stříbrném andělu*). Zkrátka tento způsob navazování na historické žánry v konvenujícím duchu vychází pouze jako samoúčelná hra s nepříjemně vnuceným moralistním apelem.

Tam, kde Zdeněk Grmolec zachycuje válcování duchovního dědictví, jsou povídky podstatně dynamičtější, niternější. Naopak čím více se autor pouští do intertextuálních aluzí, text jakoby křehne nejasností poetického záměru. A rozpaky vzbuzuje i smysl vyznání archaickým žánrům. Navzdory těmto výtkám, ale tak trochu i kvůli nim, je Zdeněk Grmolec svébytný autor, který svým typem obohacuje českou prózu.

Eva Klíčová

ODSOUZENÍ K OSAMĚLOSTI

Paolo Giordano: Osamělost prvočísel Přeložila Alice Flemrová Euromedia Group, k. s. – Odeon, Praha 2009

Jedna z románových postav prvotiny italského spisovatele Paola Giordana *Osamělost prvočísel* se domnívá, že „všechna sblížení jsou stejná, je to jako zahájení šachové partie“. Neříká však, co dělat, pokud člověk z důvodu přílišného obtěžkání osudovou událostí z minulosti není schopen onu partii vůbec zahájit, a je mu tak souzena samota, z níž není východiska – to je případ obou protagonistů Giordanova románu. Nutno dodat, že románu vynikajícího, jehož nezpochybnitelnou kvalitu i velký čtenářský ohlas bude autor jen stěží překonat – lafku si opravdu posadil velmi vysoko. Doufáme tedy, že Giordana nepotká osud mnoha mladých spisovatelů, již se umělecké hodnotě své prvotiny v dílech ostatních nejsou schopni často ani přiblížit, natož ji vyrovnat či překonat. V současné české literatuře bychom takových příkladů našli hned několik.

Paolo Giordano (povoláním fyzik) prozaicky debutuje *Osamělostí prvočísel* v roce 2008 jako šestadvacetiletý román okamžitě zaznamenává obrovský úspěch, získává literární ocenění a plánuje se jeho postupné vydání v pětadvaceti zemích. Na obálce se dočteme o autorových oblíbených spisovatelích, jimiž jsou David Foster Wallace, Raymond Carver a Michael Cunningham. Domnívám se, že zejména stopa „carverovská“ a částečně i „cunninghamovská“ je v románu patrná, což ale neznamená, že by bylo možné u Giordana mluvit o nějaké formě epigonství v práci s jednotlivými motivy; společného jmenovatele výše uvedených autorů představuje sjednocující existenciální linie, která se vine jejich díly a vytváří zneklidňující atmosféru permanentní ohroženosti lidské existence v zdánlivě všedním proudu žití. Podobný svět čes-

kému čtenáři otevírá ve svých povídkách Jan Balabán.

Osamělost prvočísel je výjimečným počinem hned z několika důvodů. Již od úvodních stran nás román zaujme svou přesvědčivě vedenou pásmovou kompozicí, přičemž obě pásma se ve třetím z celkové sedmi oddílů vzájemně protnou a oba protagonisté, dosud zobrazovaní jako osamělí „blíženci života“, naváží vztah, který jim však hranice osamělosti překročit trvale nemožná. Nejsou totiž schopni odpoutat se od kritického momentu svého dětství, který jim zásadně vytyčuje život. Mattia, geniální matematik a univerzitní učitel, zaviní svým neuváženým činem v dětském věku zmizení (a tím pravděpodobně i smrt) retardované sestry. Alici se život mění úrazem (s trvalým tělesným následkem) způsobeným při lyžování, sportu, do kterého je nucena svým pedantským otcem, s nímž si kvůli naprosté odlišnosti povah nemůže vůbec porozumět. K problémům dospívající dívky v rodině se přidává i její osamělost ve školním prostředí, kde ze strachu z šikany se raději přidává ke společnosti zkušenějších kamarádek. Ty ji však brzy odvrhnou, a tak jedinou spřízněnou duší představuje pro Alici ve svém světě uzavřený Mattia, s kterým se seznámí na oslavě narozenin spolužačky z gymnázia. Jejich zvláštní forma přátelství přetrvává i v dospělém věku, kdy se Mattia stává doktorem matematiky a Alice fotografkou. Jednoho dne se dokonce Mattia rozhodne svěřit se Alici na osudném místě a mezi oběma chvilkově vzplane cit, jenž byl dlouho potlačován. Nedlouho po dokončení studií přichází Mattiovi nabídka učitelského působení na zahraniční univerzitě a Alice naváže vztah s lékařem, který ošetřuje její smrtelně nemocnou matku...

Symbolický titul díla poukazuje hned ke dvěma aspektům románového světa: na prvočísla je zaměřeno Mattiovo bádání a zároveň specifika prvočísel odkazuje i ke vztahu obou protagonistů – jsou osamělí, přesto se k sobě nemohou přiblížit (dvě

prvočísla nikdy nemohou v číselné řadě stát vedle sebe). Mattio se snaží udržet „co možná nejdál od ozubeného soukolí života“ a do života obou hlavních postav proniká i prázdnota projevující se v drobných rutinách úkonech, které v porovnání s prožitými traumaty a trvalým odsouzením k samotě naplno vyjevují svou nesmyslnost a současně komplikují náznaky možného partnerského soužití. Touha jejich partnerů či blízkých po tzv. normálním životě se jeví být neslučitelná s vnitřním světem obou protagonistů, plným úzkosti, těžce nalázané duševní rovnováhy a specifického prožívání. Blíženecká příbuznost je spojuje tenkým vláknem, a tak se při otázce směřující k vyústění románu nabízí, zda se ho autor rozhodne definitivně přetnout, nebo poskytne oběma naději spočívající v jeho možném budoucím zpevnění. Prozrazovat to samozřejmě nebudeme a čtenáře ponecháme v nejistotě pouhým naznačením: na jedné z posledních stran lze vycítit autorův strach z filmového konce, avšak nalezneme na ní také hrdinovu úvahu o tom, že „rozhodnutí uděláme během pár vteřin a jejich důsledky pak neseme do konce života“, vystihující ideovou rovinu díla a snad napovídající i něco o budoucnosti...

Z kompozičního hlediska si zaslouží pochvalu i Giordanovo časové odstupňování jednotlivých sedmi částí, které přes větší či menší časovou vzdálenost (první část začíná roku 1983 a poslední končí v roce 2007) na sebe plynule navazují a autor se jim nesnaží dodávat na atraktivitě akcentováním vývojové proměny vnějšího světa, naopak soustředí se důsledně na vnitřní svět postav (nejen Alice a Mattie, ale i mnoha dalších s jejich životem spojených). Autor rovněž nezvýrazňuje specifika italského prostředí, což by mu sice mohlo být ze strany některých kritiků požadujících autentičnost vyčítáno i jako slabina, já osobně se však domnívám, že literatura by měla směřovat spíše k univerzálnosti a násilná snaha o vystižení národního či lokálního koloritu někdy cel-

kovému vyznění díla škodí a v jistém smyslu ho limituje. Toho se Paolo Giordano vyvaroval, podobně jako jiných úskalí románové prvotiny, a připravil čtenářům po celém světě jedinečný zážitek. Závěrem nezbývá než Giordanovi popřát, aby se mu vyhnula pověst tzv. autora jedné knihy a prezentoval se i v budoucnu podobně vynikajícími romány.

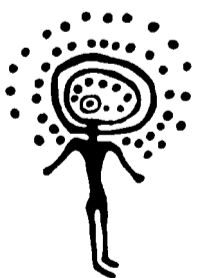
Pavel Horký

INZERCE

**RUBID
RUBID
RUBID**

t ó n y
b a r v y
v ů n ě

klub

obchod

čajovna

Mánesova 87, Praha 2

(metro A, stanice Jiřího z Poděbrad)

Otevřeno denně kromě neděle
od 10 do 22 hodin